

УДК 377.091.3-021.121(045)

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-11\(39\)-582-593](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-11(39)-582-593)

Кучеренко Ірина Анатоліївна доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри методики професійної освіти та соціально-гуманітарних дисциплін, Білоцерківський інститут неперервної післядипломної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, вул. Леваневського, 52/4 м. Біла Церква, 09108, тел.: (068) 794-85-73, <https://orcid.org/0000-0001-8005-6757>

АКТУАЛЬНІ ТЕДЕНЦІ ТА ТРЕНДИ В ГАЛУЗІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті проаналізовано актуальні тенденції та тренди у галузі професійної освіти. Охарактеризовано виявлені у результаті проведеного анкетування основні тенденції і тренди в галузі професійної освіти, з якими стикаються педагогічні працівники у процесі трансферу технологій та формування сучасних навичок у майбутніх кваліфікованих робітників.

Зазначається, що професійна освіта відіграє важливу роль у формуванні людського капіталу і розвитку економіки країни, функції професійної освіти нині переоцінюються з урахуванням потреб повоєнного відновлення країни. Автор акцентує увагу, що модернізація системи професійної освіти – запорука успішної підготовки фахових працівників, котрі володіють затребуваними на ринку праці кваліфікаційними навичками. У статті проаналізовано результати проведеного пілотне дослідження, що передбачало здійснення оцінки потреб закладів професійної освіти у сучасних технологіях, визначення напрямів розвитку закладів професійної освіти. Зазначено, що найпопулярніші тенденції, програми чи ініціативи, які педагоги впроваджують для підтримки розвитку сучасних навичок серед здобувачів освіти, спрямовані на розвиток цифрових компетентностей, формування Soft і Hard skills; упровадження цифровізації освіти, використання освітніх платформ, взаємодія з роботодавцями. До ключових трендів у галузі професійної освіти віднесено: цифровізація, андрагогіка, м'які навички (soft-skills), партнерство з роботодавцями. На підставі результатів анкетування прогнозується визначити, які саме аспекти та напрями професійної освіти потрібно вдосконалити для підготовки конкурентоспроможних випускників, здатних працювати на сучасних підприємствах. Співпраця з педагогічними працівників дасть змогу максимально врахувати їх запити та потреби, оновити методики професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників та розробити дієві інструменти щодо підвищення рівня фахової педагогічної компетентності в аспекті підготовки випускників з урахуванням потреб ринку праці, оновити й удосконалити освітні програми.

Ключові слова: тенденції професійної освіти, тренди професійної освіти, педагогічний працівників закладу професійної освіти.

Kucherenko Iryna Anatolyivna Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Vocational Education Methodology and Social and Humanitarian Disciplines, Bila Tserkva Institute of Continuous Professional Education, DZVO "University of Education Management" of the National Academy of Sciences of Ukraine, St. Levanevsky, 52/4, Bila Tserkva, 09100, <https://orcid.org/0000-0001-8005-6757>

CURRENT TRENDS AND TRENDS IN THE VOCATIONAL EDUCATION FIELD

Abstract. The article analyzes current tendencies and trends in the field of professional education. The main tendencies and trends in the field of professional education revealed as a result of the questionnaire, which are faced by pedagogical workers in the process of technology transfer and formation of modern skills of future qualified workers, are characterized.

It is noted that vocational education plays an important role in the formation of human capital and the development of the country's economy, the functions of vocational education are now being re-evaluated taking into account the needs of the country's post-war reconstruction. The author emphasizes that the modernization of the professional education system is the key to the successful training of professionals who possess the skills required in the labor market. The article analyzes the results of the conducted pilot study, which provided for the assessment of the needs of vocational education institutions in modern technologies, and the determination of directions for the development of vocational education institutions. It is noted that the most popular trends, programs or initiatives implemented by teachers to support the development of modern skills among students are aimed at the development of digital competences, the formation of soft and hard skills; implementation of digitization of education, use of educational platforms, interaction with employers. Key trends in the field of professional education include: digitalization, andragogy, soft skills, partnership with employers. Based on the results of the survey, it is predicted to determine which aspects and areas of professional education need to be improved in order to prepare competitive graduates capable of working in modern enterprises. Cooperation with pedagogical workers will make it possible to take into account their requests and needs as much as possible, to update the methods of professional training of future qualified workers and to develop effective tools for increasing the level of professional pedagogical competence in the aspect of training graduates taking into account the needs of the labor market, to update and improve educational programs.

Keywords: trends in professional education, trends in professional education, pedagogical staff of a professional education institution.

Постановка проблеми. Сучасна система професійної освіти в Україні нині, в умовах воєнного стану, зазнає суттєвих трансформацій і розвивається в умовах постійних внутрішньогалузевих змін відповідно до пріоритетів соціальної політики держави, потреб ринку праці і запитів роботодавців. Професійна освіта відіграє важливу роль у формуванні людського капіталу і розвитку економіки країни. Функції і значення професійної освіти заново переоцінюються і набувають важливих ціннісних пріоритетів з урахуванням потреб повоєнного відновлення країни. Модернізація системи професійної освіти – запорука успішної підготовки фахових працівників, котрі володіють затребуваними на ринку праці кваліфікаційними навичками. Ефективна підготовка конкурентоспроможних кваліфікованих робітників потребує вдосконалення змісту, шляхів і технологій навчання в закладах професійної (професійно-технічної) освіти. Актуальність дослідження зумовила спрямувати науковий пошук у напрямі виявлення тенденцій та трендів в галузі професійної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання модернізації і розвитку професійної освіти досліджували І. Бех, М. Боришевський, І. Зязюн, Г. Костюк, С. Максименко, В. Моляко, Н. Ничкало, В. Рибалка, Б. Ступарик, В. Сухомлинський, М. Ярмаченко та ін.

Суспільно-економічні процеси, реальний воєнний стан, особливості повоєнної відбудови України потребують дослідження сучасного стану професійної освіти й розроблення нових положень та перспективних напрямів модернізації і трансформації системи професійної (професійно-технічної) освіти, підготовки кваліфікованих робітників і перепідготовки фахівців за частковими кваліфікаціями.

Мета статті – виявлення основних тенденцій і трендів в галузі професійної освіти, з якими стикаються педагогічні працівники у процесі трансферу технологій та формування сучасних навичок у майбутніх кваліфікованих робітників.

Виклад основного матеріалу. Модернізація професійної освіти зумовлює вдосконалення діяльності педагогів, котрі мають високий рівень розвитку власної професійної компетентності, готові ефективно і результативно провадити процес навчання, методично компетентно діяти у різнотипних професійних педагогічних ситуаціях, впроваджувати ефективні технології навчання. Професійна компетентність – це «інтегрувальна характеристика ділових і особистісних якостей фахівця, що відображає рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для мети з певного виду професійної діяльності, а також моральну позицію фахівця [1, с. 722]». Професійна компетентність педагога – це єдність сформованих предметно-фахових знань, умінь і навичок та досвіду навчально-методичної, навчально-виховної, навчально-виробничої діяльності, здатності креативно вирішувати професійні завдання, які необхідні для

якісного проєктування навчальної роботи та здійснення продуктивної процесуально-технологічної діяльності. Високий рівень професійної компетентності педагога забезпечує розвиток фахових компетентностей у здобувачів професійної освіти.

Підготовка кваліфікованих робітників є вкрай важливими для забезпечення соціальної стабільності та економічного зростання держави. Вивчення, визначення і врахування тенденцій на ринку праці і в системі професійної освіти сприятиме зменшенню рівня безробіття шляхом надання цільових програм навчання та перекваліфікації. У зв'язку з цим, надзвичайно актуальним постало питання дослідження тенденцій і трендів у галузі професійної освіти. Лексикографічні фіксують дефініції означених понять так: тренд – це «зміна, що визначає загальний напрямок розвитку зміни якого-небудь процес або явища (економіки, політичних відносин, суспільної думки і т.д.) [2]»; тенденція – це «напрямок розвитку чого-небудь; прагнення, намір, властиві кому-, чому-небудь [2]». Проведений трендвотчінг й аналіз сучасної і перспективної діяльності педагогічних працівників професійної освіти допоможе оновлювати та адаптувати навчальні програми, щоб забезпечити відповідність вимогам роботодавців.

У межах пілотного дослідження «Трансфер технологій і кваліфікаційні навички фахівців як складові сучасного економічного ландшафту України», проведеного кафедрою методики професійної освіти та соціально-гуманітарних дисциплін Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, було реалізовано онлайн-анкетування, що є інструментом для збору об'єктивних даних й отримання зворотного зв'язку від педагогічних працівників професійної освіти.

Проведене пілотне дослідження передбачало здійснення оцінки потреб закладів професійної освіти у сучасних технологіях, визначення напрямів розвитку та потреб закладів професійної освіти. Розроблені і впроваджені анкети для опитування педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти містили тестові і відкриті запитань. Опитування проводили через стандартизований онлайн-опитувальник (Сервіс Google-form) та інтерв'ю (для уточнення інформації і прикладного фокус групового дослідження). В окремих випадках застосовували методику глибинних інтерв'ю. Глибинне інтерв'ю є потужним інструментом для отримання ґрунтовного розуміння потреб, мотивацій та досвіду педагогів. Глибинне інтерв'ю як метод дослідження дозволяє одержати інформацію про думки, цінності, ідеї, переконання, почуття і мотивації респондентів. У проведеному опитуванні взяли участь 142 педагогічних працівники ЗП(ПТ)О.

Охарактеризуємо ключові результати онлайн-анкетування педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти.

З метою одержання об'єктивної інформації було запропоновано запитання «Якою тематикою для професійного зростання Ви цікавилися впродовж

останніх 2 років». У процесу аналізу анкет було встановлено, що респонденти зазначають кілька тематик, що були в полі їх активної уваги.

Фахівці ЗП(ПТ)О визначили таку тематику для власного професійного зростання:

- методика викладання та навчання 32,3% (46 відповідей);
- організація дистанційного і змішаного навчання в закладі освіти 62,6% (89 відповіді);
- безпечне освітнє середовище 34,5% (49 відповідей);
- організація інклюзивного навчання 15,4% (22 відповідей);
- критичне мислення 12,6% (18 відповідей);
- педагогічний контроль 22,5% (32 відповіді);
- форми і методи професійно-практичної підготовки кваліфікованих робітників 27,4% (39 відповідей).

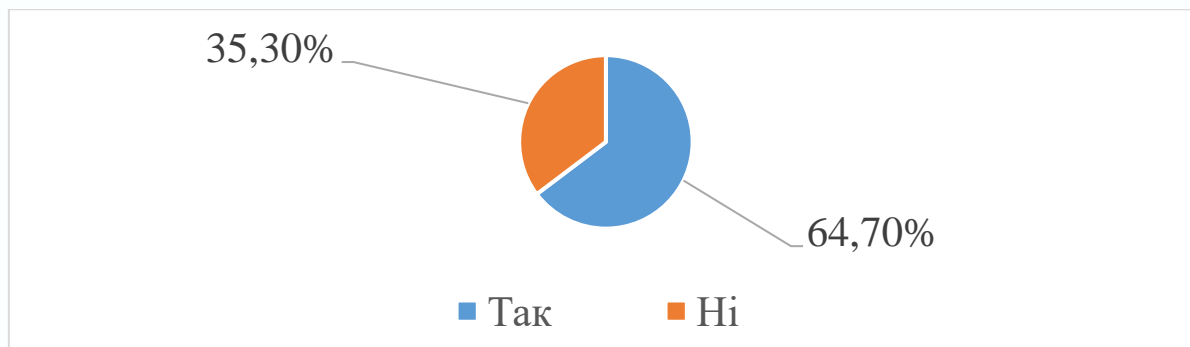
Опитані педагоги зазначали також свій варіант відповіді щодо коло професійних інтересів:

- застосування ІТ технологій на уроках виробничого навчання 13,3% (19 відповідей);
- використання технології штучного інтелекту для навчання та оцінки знань 12,6% (18 відповідей);
- дуальна освіта 11,2% (16 відповідей);
- впровадження інтернет-ресурсів на уроках теоретичного навчання 9,9% (14 відповідей);
- компетентнісний підхід до організації навчально-виховного процесу 7,7% (11 відповідей);
- використання хмарних технологій в освітній діяльності 7,7% (11 відповідей);
- грантова діяльність 4,9% (7 відповідей);
- STEM-освіта 5,6% (8 відповідей).

Відповідаючи на запитання «Чи впроваджується у вашому ЗП(ПТ)О дуальна форма здобуття освіти (ДФЗО)?» учасники анкетування дали такі відповіді:

«Так» – 64,7% (92 відповіді);

«Ні» – 35,3% (50 відповідей).

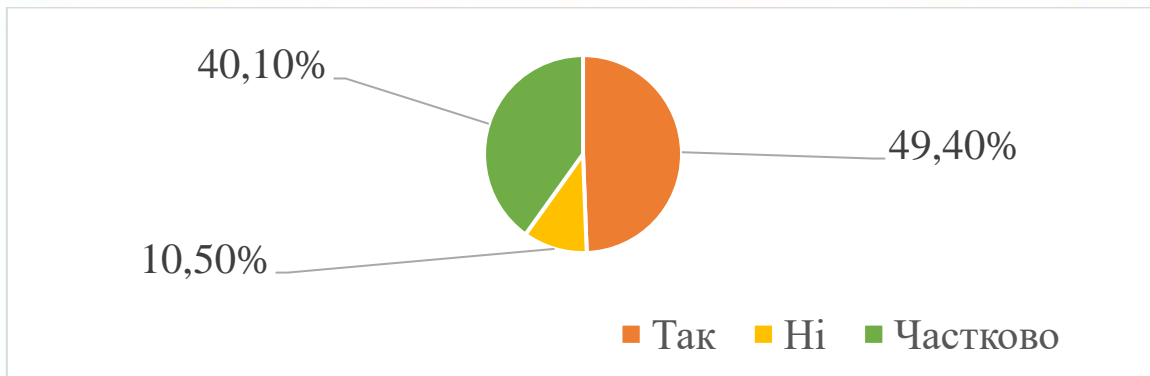
Рис. 1 Упровадження у ЗП(ПТ)О дуальної форми здобуття освіти

Аналіз відповідей на запитання «На Вашу думку, які причини спонукали Ваш ЗП(ПТ)О впровадити дуальну форму здобуття освіти (ДФЗО)?» зафіксував такі результати:

- ДФЗО надає можливість формувати у випускників ЗП(ПТ)О сучасні навички та професійні компетентності відповідно до стандартів професійно (професійно-технічної) освіти з конкретних професій – 47,1% (67 відповідей);
- Підвищення мотивації та зацікавленості здобувачів в опануванні майбутньою професією – 45,1% (64 відповіді);
- Бажання створити умови для ефективної адаптації випускників в умовах підприємства та подальше їх працевлаштування – 40,1% (57 відповідей);
- Роботодавцем створено умови для проходження виробничого навчання і практики – 36,6% (52 відповіді);
- Бажання сформувати у випускників сучасні навички та підвищити якість професійної підготовки – 34,5% (49 відповідей);
- Тривале партнерство з роботодавцями – 33,1% (47 відповідей);
- Бажання налагодити з роботодавцями ефективну комунікацію для трансферу сучасних технологій в освітній процес – 29,5% (42 відповіді);
- Потреба ринку праці, договірні зобов'язання ЗП(ПТ)О – 31,6% (45 відповідей);
- Створюються умови для використання найновітнішого обладнання та найсучасніших виробничих технологій при наявній застарілій матеріально-технічній базі в ЗП(ПТ)О – 24,6% (35 відповідей);
- Упровадження максимальної практичної підготовки здобувачів освіти відповідно до Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти – 21,8% (31 відповідь);
- Звернення роботодавців, укладення відповідних договорів – 19,7% (28 відповідей);
- Вимоги органів управління освітою, органів місцевого самоврядування – 7,7% (11 відповідей).

У процесі аналізу відповідей на запитання анкети «Чи підписується в умовах воєнного стану багатосторонній договір про надання освітніх послуг у сфері професійної (професійно-технічної) освіти між замовником робітничих кадрів, фізичною особою та професійно-технічним навчальним закладом (Додаток 2, Постанови КМУ «Про затвердження Порядку працевлаштування випускників професійно-технічних навчальних закладів, підготовка яких проводилася за державним замовленням» від 27 серпня 2010 р. N 784)» було зафіксовано, що такі узагальнені результати відповідей:

- «Так» – 49,4% (70 відповідей);
- «Ні» – 10,5% (15 відповідей);
- «Частково» – 40,1% (57 відповідей).

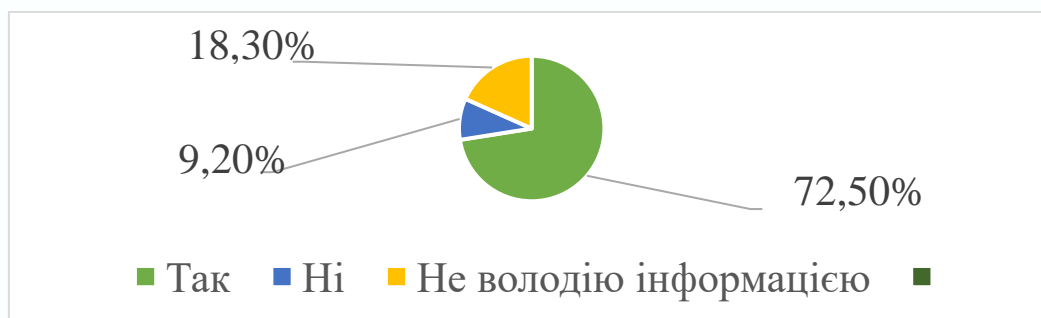
Рис. 2 Підписання в умовах військового стану багатостороннього договору про надання освітніх послуг у сфері професійної (професійно-технічної) освіти між замовником робітничих кадрів, фізичною особою та професійно-технічним навчальним закладом

Аналіз відповідей на запитання «Чи використовуєте Ви в процесі розробки освітніх програм на компетентнісному підході, крім стандарту професійної (професійно-технічної) освіти з конкретної професії, ще й професійні стандарти?» дав змогу зафіксувати такі результати:

«Так» – 72,5% (103 відповіді);

«Ні» – 9,2%, (13 відповідей);

«Не володію інформацією» – 18,3 % (26 відповідей).

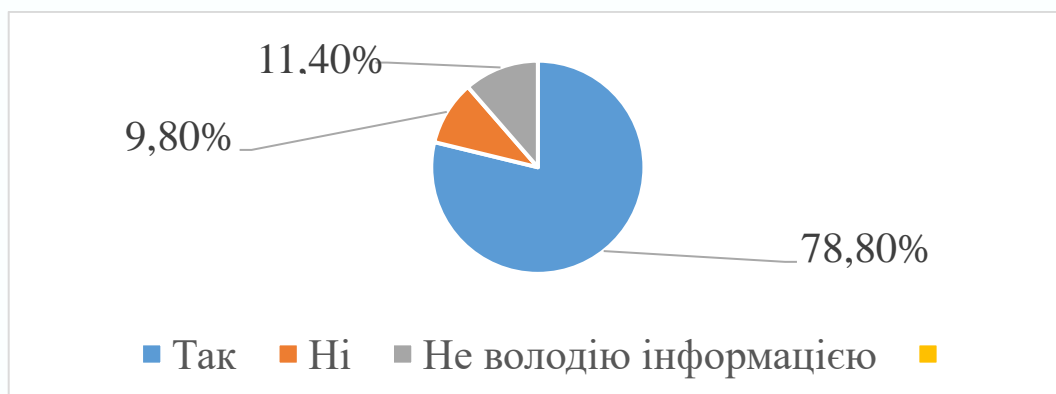

Рис. 3 Використання у процесі розробки освітніх програм на компетентнісному підході, крім стандарту професійної (професійно-технічної) освіти з конкретної професії, ще й професійного стандарту

Анкетування виявило, що педагоги, відповідаючи на запитання «Чи створені у вашому ЗП(ПТ)О умови для якісної підготовки конкурентоспроможних робітничих кадрів, здатних задовольнити вимоги загальнодержавного та регіональних ринків праці, забезпечення гнучкості та мобільності організації навчально-виробничого процесу, оновлення змісту освіти шляхом запровадження у професійну підготовку кваліфікованих робітничих кадрів елементів дуальної форми навчання, відповідно до наказу МОН України від 23.06.2017 № 916?», дали такі відповіді:

«Так» – 78,8% (112 відповідей);
«Ні» – 9,8%, (14 відповідей),
«Не володію інформацією» – 11,4 % (16 відповіді).

Рис. 4 Створення у ЗП(ПТ)О умов для якісної підготовки конкурентоспроможних робітничих кадрів, здатних задовольнити вимоги загальнодержавного та регіональних ринків праці, забезпечення гнучкості та мобільності організації навчально-виробничого процесу, оновлення змісту освіти шляхом упровадження у професійну підготовку кваліфікованих робітничих кадрів елементів дуальної форми навчання, відповідно до наказу МОН України від 23.06.2017 № 916.

На запитання «Які програми чи ініціативи Ви вже впроваджуєте для підтримки розвитку сучасних навичок у ваших здобувачів освіти?» було отримано широкий спектр відповідей, які можна було узагальнено згрупувати за категоріями, які представлені таблиці 1.

Таблиця 1.

Програми чи ініціативи, які впроваджують педагоги ЗП(ПТ)О для підтримки розвитку сучасних навичок у здобувачів освіти

№	Відповідь	Кількість відповідей	У %
1	Для підтримки розвитку цифрових навичок	27	19,01
2	Цифровізація освіти	22	15,49
3	Не дали відповідь	15	10,56
4	Освітні платформи	12	8,46
5	Взаємодія з роботодавцями	11	7,76
6	Для формування Soft skills	10	7,04
7	Стажування, майстер-класи	10	7,04
8	Вивчення штучного інтелекту	8	5,63
9	Тренінги та семінари	8	5,63
10	Ніякі	8	5,63
11	Дуальна освіта	6	4,23
12	STEM-освіта	5	3,52

Аналіз відповідей на запитання «Які перешкоди чи обмеження впливають на ефективність формування сучасних професійних навичок у ваших здобувачів освіти?» показав результати, представлені у таблиці 2.

Таблиця 2.

Перешкоди чи обмеження, що впливають на ефективність формування сучасних професійних навичок у ваших здобувачів освіти

№	Відповідь	Кількість відповідей	У %
1	Недостатня матеріально-технічна база	31	21,83
2	Війна	28	19,72
3	Дистанційна форма навчання	19	13,38
4	Мультифактори	14	9,86
5	Відсутні перешкоди	13	9,15
6	Відсутність мотивації вчитися	12	8,45
7	Не дали відповіді	10	7,04
8	Недостатній рівень знань, вмінь, навичок	5	3,52

У процесі аналізу відповідей респондентів на запитання «Чи застосуєте Ви у процесі підготовки кваліфікованих робітників міжнародний досвід, інвестиції, технології? Наведіть приклад» було зафіксовано такі результати:

Відповідь	Кількість відповідей	У %
Так	71	50,00
Ні	63	44,37
Немає відповіді	8	5,63

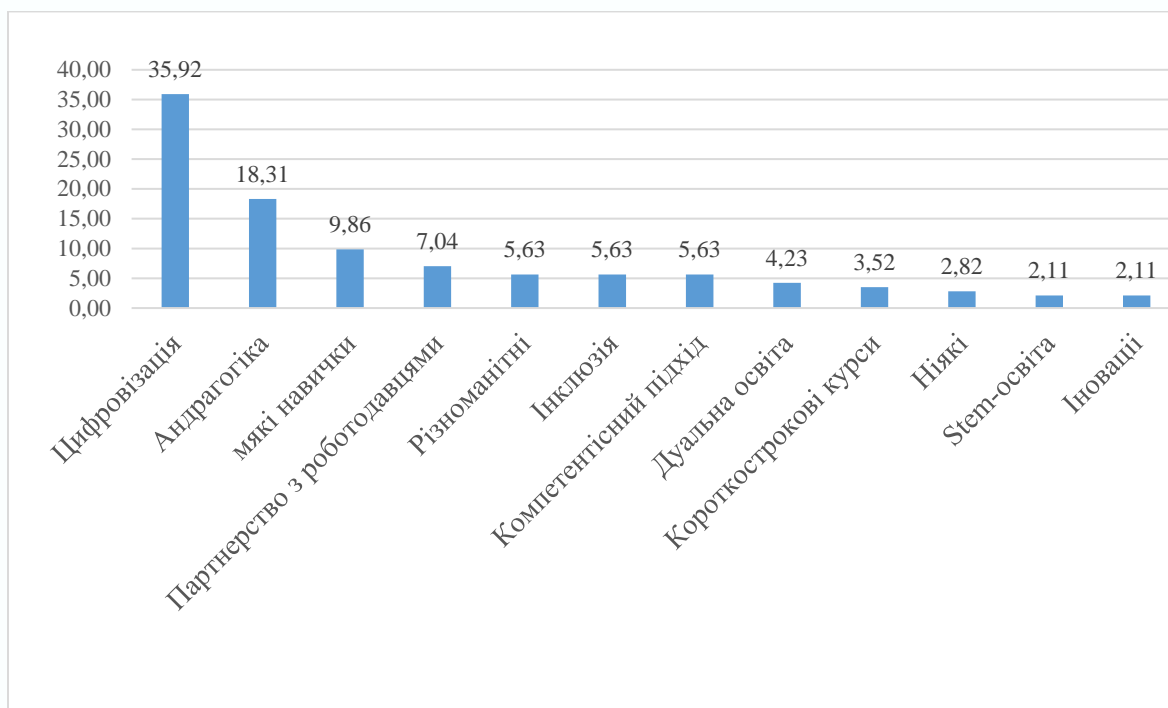
Рис. 5 Застосування педагогами ЗП(ПТ)О у процесі підготовки кваліфікованих робітників міжнародного досвіду, інвестицій, технологій

Аналізуючи відповідь на запитання анкетування «Які тренди в сфері професійної освіти Ви зараз визначаєте та впроваджуєте в своєму закладі?», було одержано результати, що представлено у таблиці 3.

Таблиця 3.

**Тренди в сфері професійної освіти, які педагогічні працівники
ЗП(ПТ)О зараз визначають та впроваджують в своєму закладі**

№	Тренд	Кількість відповідей	У %
1	Цифровізація	51	35,92
2	Андрагогіка	26	18,31
3	М'які навички	14	9,86
	Партнерство з роботодавцями	10	7,04
4	Різноманітні	8	5,63
5	Інклюзія	8	5,63
6	Компетентнісний підхід	8	5,63
7	Дуальна освіта	6	4,23
8	Stem-освіта	3	2,11
9	Короткострокові курси	5	3,52
10	Інновації	3	2,11
12	Ніякі	4	2,82

Висновки і перспективи подальших досліджень. За результатами анкетування педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти, проведеного в рамках першого етапу пілотного дослідження «Трансфер технологій і кваліфікаційні навички фахівців як складові сучасного економічного ландшафту України», виявлено:

- педагоги за останні 2 роки найбільше цікавилися для професійного зростання питаннями організації дистанційного і змішаного навчання в закладі освіти, методики викладання та навчання, безпечного освітнього середовища;

- у закладах П(ПТ)О переважно впроваджується дуальна форма здобуття освіти;
- основні причини, що спонукали ЗП(ПТ)О впровадити ДФЗО: ДФЗО надає можливість формувати у випускників ЗП(ПТ)О сучасні навички та професійні компетентності відповідно до стандартів професійно (професійно-технічної) освіти з конкретних професій; підвищення мотивації та зацікавленості здобувачів в опануванні майбутньою професією; бажання створити умови для ефективної адаптації випускників в умовах підприємства та подальше їх працевлаштування;
- в умовах воєнного стану підписується багатосторонній договір про надання освітніх послуг у сфері професійної (професійно-технічної) освіти між замовником робітничих кадрів, фізичною особою та професійно-технічним навчальним закладом (Додаток 2, Постанови КМУ «Про затвердження Порядку працевлаштування випускників професійно-технічних навчальних закладів, підготовка яких проводилася за державним замовленням» від 27 серпня 2010 р. № 784);
- використовують в процесі розробки освітніх програм на компетентнісному підході, крім стандарту професійної (професійно-технічної) освіти з конкретної професії, ще й професійні стандарти;
- у ЗП(ПТ)О створені умови для якісної підготовки конкурентоспроможних робітничих кадрів, здатних задовольнити вимоги загальнодержавного та регіональних ринків праці, забезпечення гнучкості та мобільності організації навчально-виробничого процесу, оновлення змісту освіти шляхом упровадження у професійну підготовку кваліфікованих робітничих кадрів елементів дуальної форми навчання, відповідно до наказу МОН України від 23.06.2017 № 916;
- найпопулярніші програми чи ініціативи, які педагоги впроваджують для підтримки розвитку сучасних навичок серед ваших здобувачів освіти: для розвитку цифрових компетентностей, цифровізація освіти, освітні платформи, взаємодія з роботодавцями, для формування Soft i Hard skills.
- основні перешкоди чи обмеження, що впливають на ефективність формування сучасних професійних навичок у ваших здобувачів освіти: недостатня матеріально-технічна база, війна, дистанційна форма навчання;
- у процесі підготовки кваліфікованих робітників половина педагогічних працівників застосовують міжнародний досвід, інвестиції, технології;
- ключові тренди у сфері професійної освіти: цифровізація, андрагогіка, м'які навички (soft-skills), партнерство з роботодавцями.

На підставі результатів анкетування прогнозується визначити, які саме аспекти та напрями професійної освіти потрібно підсилити або переглянути для підготовки конкурентоспроможних випускників, здатних працювати з передовими технологіями. Співпраця й анкетування педагогічних працівників

закладів професійної освіти дасть змогу максимально врахувати їх запити та потреби, оновити методики професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників та розробити дієві інструменти щодо підвищення рівня фахової педагогічної компетентності педагогів в аспекті підготовки випускників з урахуванням потреб ринку праці, оновити й удосконалити освітні програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників ЗП(ПТ)О.

Література:

1. Енциклопедія освіти / Головний ред. В. Г. Кремень. К. : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
2. Наказ Міністерства освіти і науки України № 916 «Про впровадження елементів дуальної форми навчання у професійну підготовку кваліфікованих робітників. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0916729-17#Text>)
3. Тлумачний словник української мови. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D1%82%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%B4>

References:

1. Kremen, V. H. (Eds.). (2008). *Entsyklopediia osvity*. [Encyclopedia of education]. K. : Yurinkom Inter. [in Ukrainian].
2. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy № 916 «Pro vprovadzhennia elementiv dualnoi formy navchannia u profesiinu pidhotovku kvalifikovanykh robotnykiv. [Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 916 «On the introduction of elements of a dual form of education in the professional training of qualified workers»]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0916729-17#Text> [in Ukrainian].
3. Tlumachnyi slovnyk ukraïnskoi movy. [Explanatory dictionary of the Ukrainian language]. *slovnyk.ua*. Retrieved from <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D1%82%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%B4> [in Ukrainian].